

ANTONI WIERZBICKI**Lasy a człowiek. Uzupełnienie**

Forest and Man. Supplement

Artykuł poprzedzający został opracowany i złożony w Komitecie redakcyjnym Sylwana w I półroczu 1989 roku, po czym zdobyłem pewne dalsze materiały związane z tym tematem, na które należałoby zwrócić uwagę. Są to – Stefan Białobok: Wpływ zanieczyszczeń powietrza na roślinność, Liga Ochrony Przyrody 1988 oraz Jan Kos-trzewski – członek rzeczywisty PAN. Groźba zagłady lasów światowym problemem, maszynopis.

Pierwsze opracowanie zawiera szczegółową analizę szkodliwego oddziaływania zanieczyszczeń powietrza na lasy i wskazuje jeszcze w pełni nie wyjaśnione przyczyny ich zamierania. Są to: hipoteza kwaśnego deszczu, hipoteza ozonu, hipoteza stresów, hipoteza imisji, hipoteza suszy i hipoteza amonowa. Godny zaznaczenia jest krótki ustęp końcowy – podsumowanie. Praca daje pogląd na bardzo złożone powody powszechnego zamierania lasów na półkuli północnej. Drugie opracowanie wskazuje i podkreśla wagę gwałtownego wyniszczania lasów tropikalnych jako czołowy problem światowy, który zagraża zachwianiem równowagi ekologicznej globu wraz z ludzkością. Ekspozuje znaczenie lasów tropikalnych dla całej Ziemi. Są one likwidowane przez wyrąb lub wypalanie prowadząc degradację lub pustynnienie olbrzymich obszarów i zagrożenie bytu około 700 mln ludzi Trzeciego Świata.

W lipcu 1987 roku w Bellagio – Włochy odbył się zjazd międzynarodowy na temat strategii zachowania lasów tropikalnych, na którym współdziałały cztery organizacje: Instytut Zasobów Światowych, Światowy Bank, Organizacja Żywności i Rolnictwa ONZ oraz Program Rozwoju ONZ. Na zjeździe tym wskazano, że w razie niewstrzymania dalszej zraty owych lasów, już w 2000 roku mogłoby nastąpić zagrożenie bytu ponad połowy zaludnienia Trzeciego Świata wobec braku drewna na opał. "Dawniej lasy tropikalne pokrywały 1/3 lądowej powierzchni globu, obecnie zaś zajmują mniej niż 1/5 powierzchni i są wycinane". Sytuację obecną przedstawiono w przyjętym w Bellagio "The Tropical Forestry Action Plan". Ten plan działania opracowano przez wymienione organizacje z udziałem rządów, agencji leśnych, różnych organizacji ONZ oraz organizacji pozarządowych.

Dalej opracowanie to omawia oddziaływanie wzajemne leśnictwa i rolnictwa w krajach tropikalnych dla właściwego wykorzystywania ziemi celem zapewnienia plonów rolnictwu, zachowania gleby przed denudacją oraz rezerwy wody; chodzi o zapewnienie koniecznej stabilności środowiska przyrodniczego, a w nim warunków dla gospodarki rolnej. W górach zachowanie lasów decyduje o ochronie niżej położonych systemów nawadniania. Wyniszczenie lasów na stromych stokach wzmagają zagrożenie powodziami tych terenów. W Pakistanie, Indiach, Bangladeszu dobrobyt ponad 400 mln mieszkańców nizin zależy w znacznym stopniu jak gospodaruje około 46 mln mieszkańców gór. Na suchych obszarach wyrąb lasów może powodować "reakcję łańcuchową" prowadzącą do masowego pustynnienia – np. Sahel, gdzie załamał się tradycyjny system pozyskiwania żywności. W krajach Trzeciego Świata proces pustynnienia różnego stopnia ogarnął około 1300 mln ha zamieszkałych przez ponad 300 mln ludzi, skazanych na głód. W czasie do 2000 roku obecne zapotrzebowanie żywności ulegnie tam podwojeniu. Chodzi zatem o pilne zintensyfikowanie produkcji rolnej na obszarach nadających się do uprawy, ażeby ograniczyć zapotrzebowanie nowych terenów do uprawy roli i karczowanie lasów w tym celu. Można i trzeba w omawianych krajach zwiększyć produktywność zarówno lasów, jak i rolnictwa.

Konieczne jest wprowadzenie do lasów tropikalnych zasad gospodarki dla zapewnienia produkcji i podaży drewna do własnego przerobu zamiast importu tego surowca. Niektóre kraje w rejonach lasów tropikalnych, jak Nigeria lub Meksyk, w 1985 roku importowały materiały drzewne na wielkie sumy mimo posiadania własnych, niewykorzystanych zasobów leśnych. Zachodzą możliwości wzmożenia wydajności pozyskiwania surowca drzewnego. Jeśli zaś poszczególne rządy miejscowe nie podejmą starań dla efektywnej gospodarki leśnej, wówczas ogólna liczba eksporterów netto może pod koniec bieżącego stulecia znacznie się obniżyć. Przy lepszej gospodarce leśnej, lasy tropików wspomagane przez odpowiednie plantacje drzew szybko rosnących, mogłyby zaspokajać potrzeby omawianych krajów.

W krajach rozwijających się ponad 80% całego pozyskiwanego drewna zostaje użyte jako opał do gotowania posiłków, ogrzewania mieszkań oraz lokalnych potrzeb przemysłu wiejskiego. Jednak ludność dwóch na trzy owych krajów cierpi na dotkliwy brak drewna opałowego, stanowiącego bardzo poważny problem ekonomiczny, żywnościowy i zdrowotny. W razie nie wprowadzenia wkrótce zmian radykalnych w traktowaniu lasów, do końca bieżącego wieku 2,8 mld ludności krajów tropikalnych grozi drastyczny brak opału! A zatem konieczne jest ograniczenie likwidacji omawianych lasów, chodzi również o masowe zakładanie plantacji drzew szybko rosnących. Także propagowanie i wprowadzanie na wielką skalę bardziej wydajnych pieców do spalania drewna wydaje się konieczne.

Dalszy rozdział omawianego referatu dotyczy skutków wyniszczania lasów tropikalnych, a zwłaszcza wilgotnych lasów równikowych, to jest najbogatszych ekosystemów na Ziemi, na środowisko przyrodnicze całego globu, na klimat: bilans dwutlenku węgla. Od poziomu tego ostatniego, jak wiadomo, zależy tak zwany efekt szklarniowy i wzrost średniej temperatury globu o kilka stopni, co mogłoby spowodować szkodliwe podniesienie się poziomu mórz na świecie w wyniku topnienia górskich i polarnych lodowców.

Pod przewodnictwem Ula Ullstena, byłego premiera Szwecji (1978–79), odbyło się w Lizbonie dwudniowe spotkanie (25 i 26 stycznia 1988 roku) poświęcone ochronie lasów tropikalnych, z udziałem oprócz przewodniczącego 17 specjalistów z następujących krajów: Brazylia, Chiny, Japonia, Kanada, Malezja, Nigeria, Polska, Portugalia, RFN, Wielka Brytania i USA, reprezentujących rządy bądź różne organizacje. Nieodzowna jest globalna strategia ochrony środowiska przyrody, a zwłaszcza lasów, realizując współpracę międzynarodową. Należy więc uświadamiać społeczeństwa o realnym zagrożeniu bytu przyszłych pokoleń, mobilizując do ograniczania niepowetowanych szkód wyrządzanych przyrodzie. Następują obszerne rozważania na temat strategii różnych instytucji krajowych i międzynarodowych do opracowywania i wdrażania programów ochrony lasów tropikalnych. Instytucje te winny służyć przełożeniu zamiarów, założeń politycznych i planów na działania. Władze państwowe i organizacje, które współdziałają w rozwoju programów ochrony lasów powinny między innymi popierać działania krajowych instytucji leśnictwa w zakresie planowania i realizacji polityki leśnej, wpływać na powiązania badań i szkolenie w zakresie rolnictwa i leśnictwa, wzmacniać mechanizmy współdziałania ludności miejscowej z organizacjami społecznymi. Powodzenie planów uzdrowienia gospodarki leśnej zależy od przyznania ochronie lasów i środowiska wysokiego priorytetu ze strony rządów, od włączenia się ludności miejscowej i ogólnokrajowych organizacji społecznych oraz od pozyskania odpowiednich środków finansowych.

Oto niektóre dane zawarte w raporcie końcowym zjazdu w Lizbonie. Obecne stężenie CO₂ w atmosferze ziemskiej może się podwoić do 2030 roku. Co roku ginie przeszło 11 mln ha lasów tropikalnych, a zalesianie nie nadąża za ich użytkowaniem w stosunku jak 1:4 w Azji, 1:10 w Ameryce Łacińskiej i 1:29 w Afryce. Liczby te wskazują wyraźnie na dokonywane w lasach spustoszenia. W krajach rozwijających się około 70% ludności korzysta z drewna opałowego, zaś do 2000 roku około 2,4 mld ludzi odczuje dotkliwy brak tego opału. Przewiduje się, że eksport drewna i innych leśnych produktów przemysłowych z krajów Trzeciego Świata zmniejszy się z obecnego poziomu 7 mld dolarów USA poniżej 2 mld dolarów pod koniec obecnego stulecia.

Głównym przedmiotem obrad w Lizbonie był stan obecny lasów tropikalnych i ocena zmian wpływających z niekontrolowanej i wadliwej ich eksploatacji. Zwrócono również uwagę na stan lasów Centralnej i Północnej Europy, cierpiących poważnie od uszkodzeń emisji przemysłowych. Stwierdzono, że "zmniejszenie się przyrostu lasów umiarkowanego klimatu zaczyna się 25 do 30 lat wcześniej zanim uszkodzenie lasów staje się widoczne". Następnym etapem w lasach Półkuli Północnej stanowi ich zamieranie. W omawianym raporcie wskazano, że "waga i skala zagadnienia są tej miary, iż zmuszają do szybkiego działania dla uniknięcia zmian prowadzących ku katastrofie ekologicznej". "Sytuacja jest szczególnie poważna w Europie i Ameryce Północnej. Lasy stanowią ochronny ekosystem dla rodzaju ludzkiego i całego życia na Ziemi".

"Polityka i program działania wszystkich krajów powinny uwzględniać następujące zadania: – zapobieganie dalszemu niszczeniu lasów; – zwolnienie tempa, zasięgu i stopnia podnoszenia temperatury atmosfery okołoziemskiej; – utrzymanie zróżnicowanych zasobów biologicznych na Ziemi przez zachowanie nienaruszonych obszarów leśnych jako rezerwatów genetycznych (banki genów). Dalej podano, że "rządy i mię-

dzynarodowe organizacje powinny opracować, uzgodnić i wprowadzić w życie plan działania zmierzający do znacznego zmniejszenia degradacji środowiska naturalnego i strat leśnych powodowanych przez zanieczyszczenie powietrza". Dezyderat ten podaję w największym skrócie.

Wreszcie postulowano utworzenie międzynarodowego Forum Obrony Lasów z bardzo rozległym programem działania. W referowanym tu sprawozdaniu Jana Kostrzewskiego czytamy: "Na zaproszenie władz Polski Interaction Council mogłoby współdziałać w zorganizowaniu w Polsce spotkania, na którym rozpoczęto by działalność Forum i podjęto prace przygotowawcze".

Na zakończenie wypada zaznaczyć, że liczne informacje zawarte w opracowaniu prof. J. Kostrzewskiego wskazują na nowy, żywotny ruch międzynarodowy w ochronie przed zniszczeniem, a może przed zagładą lasów tropikalnych, jak również lasów północnej hemisfery. Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie i czynny w nim udział prezesa Polskiej Akademii Nauk oraz dowodzi bardzo wysokiej rangi problemu ocalenia lasów na kuli ziemskiej.

UWAGA: Ostatnio o lasach tropikalnych (równikowych) publikowano u nas: A. Wierzbicki, O wilgotnych lasach równikowych, Wszechświat 1983 nr 6; Wilgotne lasy równikowe i ich zatrata, Sylwan 1984 nr 3; Wilgotne lasy równikowe, Problemy 1984 nr 9.